

О. О. Самко,
к. е. н., доцент кафедри економічної теорії і економіки підприємства,
Чернігівський державний технологічний університет

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

O.O. Samko,
candidate of economics, associate professor of department of economic theory and enterprise's economics,
Chernihiv state technological university

ECONOMIC-ORGANIZING MECHANISM OF REALIZATION OF REGION TOURISM POTENTIAL

У статті розкрито сутність поняття організаційно-економічний механізм реалізації туристичного потенціалу регіону, досліджені особливості його структури, визначено зовнішню та внутрішню будову механізму. Проаналізовано елементний склад системи забезпечення функціонування організаційно-економічного механізму. Визначено роль і місце управлінської підсистеми в його загальній структурі. Аргументовано необхідність врахування рівня сформованості туристичного потенціалу при розробці стратегічних напрямів регіональної політики. Визначено цільові орієнтири при формуванні стратегії розвитку потенціалу сфери туризму. Розглянуті елементи внутрішньої будови механізму. Досліджено специфіку функціонування організаційно-економічного механізму в нових умовах господарювання.

Discovered meaning of definition economic-organizing mechanism of region tourism potential, researched features of its structure, defined external and internal structure of the mechanism. Analysed the structure of the system of support of functioning of economic-organizing mechanism. Defined the role of management system in its general structure. Argued necessity of consideration of volume rate of tourism potential when strategical policy are developed. Defined target guidelines for the development of strategy of tourism potential realization. Researched specificity of functioning of economic-organizing mechanism in new conditions of management.

Ключові слова: організаційно-економічний механізм, туристичний потенціал регіону, регіональна політика, туристичний продукт.

Key words: economic-organizing mechanism, region tourism potential, regional policy, product of tourism.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Кожна країна, прагнучи до інтеграції у світовий економічний простір, перш за все, повинна забезпечити високий рівень життя населення і стабільність розвитку економічної системи. Україна в період ринкових перетворень потребує формування зваженої нової регіональної політики, спрямованої, насамперед, на усунення диспропорцій в розвитку регіонів, повне використання їх економічного потенціалу, комплексне планування регіонального розвитку. Пріоритетність розвитку галузей і сфер національної економіки визначається наявністю необхідних ресурсів, ефективністю та здатністю регіонів до їх використання. Все це характеризує економічний потенціал території. Останнім часом значна увага приділяється розвитку туристичної сфери як однієї з

пріоритетних в Україні. Але навіть наявність необхідних ресурсів та інших передумов для розвитку недостатньо для їх спрямування у відтворювальні процеси регіональних господарських систем. Виникає нагальна потреба створення механізму поєднання та взаємодії між елементами складної системи, якою представлений сукупний туристичний потенціал, та інструментарію, що дасть змогу використати в повній мірі потенційні можливості туристичної сфери.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженням особливостей регіонального управління та розвитку присвячені наукові праці таких дослідників: Бутко М.П., Герасимчук З.В., Долішній

М.І., Захарченко В.І., Мельник А.Ф., Мурашко М.І., Пела Т.В., Чернюк Л.Г., Швець І.Ю. та ін. Безпосередньо дослідженням специфіки і потенційних можливостей туристичної сфери, механізмів регулювання її розвитку займаються такі науковці, зокрема: Безносок В.Д., Борушак М., Гавран В.Я., Гайдук А.Б., Гаман П.І., Гнатюк Т.М., Гудзь М.В., Гуменюк Ю.П., Данильчук В.Ф., Молнар О.С., Томаневич Л.М., Черчик Л.М., Шмагіна В.В., Щепанський Е.В. та ін. Незважаючи на те, що науковцями розглянуті різні аспекти регіонального управління, розвитку туризму, розроблені моделі та механізми регулювання туристичної сфери, методики оцінки туристичного потенціалу регіонів України, заходи прискорення темпів зростання туристичної сфери, залишаються не вирішеними питання комплексного підходу до розробки механізму реалізації туристичного потенціалу на основі врахування факторів та чинників, що здійснюють на нього вплив.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є висвітлення особливостей структури та функціонування організаційно-економічного механізму реалізації туристичного потенціалу.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Економічна система України на макрорівні має досить розгалужену елементну структуру, представлену великою кількістю галузей та видів виробництв, зазначену в КВЕД. Диференціація у рівнях розвитку регіонів України зумовлена різною кількісною і якісною структурою наявних економічних ресурсів та можливостей їх використання. Досліджуючи туристичний потенціал у регіональному розрізі, з'являється можливість порівняння регіонів не тільки за обсягами наявних туристичних ресурсів, але і за здатністю та рівнями їх фактичного використання. Завдання регіональної економічної політики у сфері туризму, на наш погляд, полягає не у вирівнюванні туристичного потенціалу всіх регіонів, а у розробці системи заходів, яка дала б можливість найповніше використати наявний туристичний потенціал регіонів для прискорення темпів їх соціально-економічного розвитку. Сьогодення потребує врахування особливостей розвитку кожного регіону, оскільки нехтування даними чинниками може призвести до посилення диспропорцій в їх розвитку, що суперечить найголовнішим пунктам нової регіональної політики. Виходячи з необхідності забезпечення сталого розвитку регіонів за умови повного використання їх економічного потенціалу та усунення регіональних диспропорцій, виникає необхідність диференціації напрямів регіональної політики щодо розвитку туризму відповідно до рівнів туристичного потенціалу, здатності до його використання та рівня його реалізації. Важливим питанням залишається інвестиційна привабливість як в регіональному, так і в галузевому розрізі, оскільки додаткове інвестування коштів на розвиток туристичної сфери дозволило б отримати прибуток у коротший термін, а отже вивести регіон (країну) на вищий рівень соціально-економічного розвитку.

Що представляє собою механізм? Механізм — це система, спосіб, що визначають порядок певного виду діяльності [4, с. 355]. Організаційно-економічний

механізм розвитку будь-якого територіального комплексу, виду регіонального чи локального ринку — це сукупність форм і методів, через які здійснюється організація суспільного виробництва у даному комплексі (ринку), і узгоджена економічно доцільна діяльність його як єдиного цілого [5, с. 207]. “Механізмом реалізації інвестиційного потенціалу регіону” називають впорядковану сукупність елементів, що у своїй взаємодії забезпечують достатність обсягів та ефективність інвестиційних вкладень у регіон і соціально-екологічні пріоритети розвитку території [2, с. 138].

Під організаційно-економічним механізмом реалізації туристичного потенціалу регіону будемо розуміти сукупність об'єктів, суб'єктів, форм, методів та інструментів, що являють собою систему елементів та зв'язків між ними, які забезпечують достатній рівень реалізації туристичного потенціалу регіону. Дієвий організаційно-економічний механізм, як складова частина єдиного господарського механізму, повинен забезпечити ефективну взаємодію продуктивних сил і економічних відносин. Особливістю формування механізму є те, що кожен етап розвитку економіки країни потребує його удосконалення та адаптацію до нових умов господарювання. Це пояснюється рівнем розвитку продуктивних сил суспільства, формуванням нових потреб більш високого порядку, виникненням нових цільових орієнтирів тощо, що, в свою чергу, є передумовою зміни взаємозв'язків між елементами системи, у вигляді якої представлений туристичний потенціал і на цій основі формування нових структурних компонент механізму.

Туристичний потенціал — це сукупність всіх наявних ресурсів, необхідних для здійснення туристичної діяльності в нових умовах господарювання, та здатність максимального їх використання для задоволення потреб громадян України та іноземних туристів у якісних послугах [7].

Організаційно-економічний механізм можна представити з двох різних сторін:

- 1) зовнішня система його функціонування (представлена на рис. 1);
- 2) внутрішня будова механізму, що становить сукупність певних елементів у їх взаємодії.

Схематично зовнішня система організаційно-економічного механізму реалізації туристичного потенціалу регіону представлена на рис. 1. Даний механізм є складною системою, що включає в себе елементи (блоки), взаємодія яких повинна стати умовою ефективного використання туристичного потенціалу на засадах орієнтації на сталий розвиток. Центральним блоком є туристичний ринок, перш за все, як система економічних відносин, пов'язаних з купівлею-продажем туристичного продукту та формуванням ціни на нього. Завдяки його функціонуванню відбувається взаємодія попиту і пропозиції туристичного продукту та встановлення відповідного рівноважного ринкового обсягу та рівноважної ринкової ціни на продукт туристичної сфери.

Для ефективної дії даного механізму необхідна певна система забезпечення, що представлена трьома блоками:

- 1) інформаційно-аналітична підсистема;

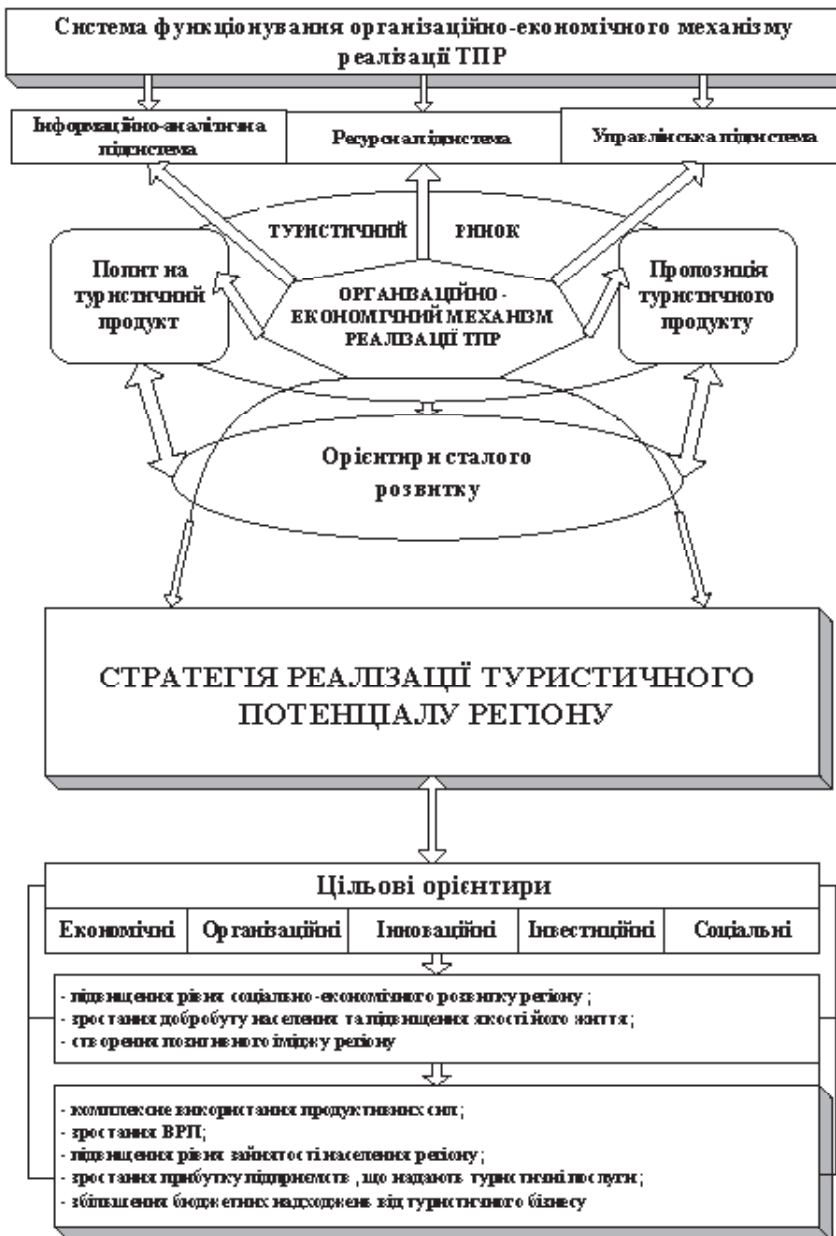

Рис. 1. Організаційно-економічний механізм реалізації туристичного потенціалу регіону (зовнішня будова)

- 2) ресурсна підсистема;
- 3) управлінська підсистема.

Нові умови господарювання вимагають іншого підходу до формування кожного вищенаведеного блоку. Так, наприклад, інформаційно-аналітична підсистема є базовою, оскільки завдяки її існуванню є можливість оперувати інформаційними даними як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях. За сучасних умов існує багато перешкод і недосконалостей у формуванні єдиного інформаційного масиву, володіння яким дало б змогу здійснювати ефективне регіональне управління, при цьому залишаючи пріоритетними загальнодержавні інтереси суспільства. Ця система включає такі елементи: джерела, носії, синтезовані дані про наявність туристичних ресурсів, сформованість туристичного потенціалу в регіонах, економічну здатність до його використання, рівень реалізації потенціалу, рівень мотивації до прийняття та впровадження заходів щодо підвищення рівня розвитку туристичного потенціалу,

про структурно-динамічні зрушення у сфері туризму. Слід підкреслити, що обов'язковою умовою ефективного використання інформаційної підсистеми є необхідність розмежування вхідних та вихідних інформаційних потоків, а також аналіз ефективності функціонування системи туристичного потенціалу на основі зворотного зв'язку.

Ресурсна підсистема в нових умовах господарювання набуває нового змісту, оскільки матеріально-технічна база, як її основа, з кожним новим етапом розвитку все більше доповнюється інтелектуальними ресурсами. Це зумовлено всезагальними економічними законами розвитку економічних систем. Людський чинник набуває більшого значення за умови перетворення трудових ресурсів в інтелектуальний капітал. Саме людина з високим рівнем інтелектуального розвитку може поєднати нові елементи туристичного потенціалу та змусити їх "ефективно працювати" для зростання економічної та соціальної ефективності.

Управлінська система є не менш важливою в системі забезпечення функціонування організаційно-економічного механізму, оскільки тільки оптимальна модель управління на всіх рівнях призведе до ефективного використання туристичного потенціалу. Вплив управлінських важелів на рівень розвитку туристичної сфери детально розглянутий в попередніх авторських дослідженнях [6].

За умов існування вищерозглянутої системи забезпечення функціонування механізму та ефективної взаємодії суб'єктів туристичного ринку з метою досягнення орієнтирів сталого розвитку формуються стратегічні напрями

реалізації туристичного потенціалу кожного регіону. При цьому важливим є акцент на динамічності в процесі розробки стратегії. Мається на увазі, що зміна стану розвитку туристичної сфери, а відповідно, рівня сформованості туристичного потенціалу, можливостей до його нарощування, використання, зміна ступеня його реалізації потребує зміни стратегічних напрямів регіональної економічної політики у сфері регулювання туризму. Виходячи з оцінки ступеня зміни складових механізму під впливом певних факторів, слід відмітити, що управлінська підсистема є умовно-постійною. Саме єдиний підхід до управління забезпечить взаємоузгодженість інтересів регіонів із загальнодержавними інтересами та дасть змогу отримати синергійний ефект від конструктивної взаємодії регіонів між собою, спрямовану не тільки на підвищення рівня реалізації власного регіонального

туристичного потенціалу, а й підвищення його розвитку загалом в Україні.

Частина механізму, якій притаманна мінливість у залежності від рівня сформованості туристичного потенціалу регіону, представлена диференційованими стратегічними напрямками регіональної політики, спрямованими на його розвиток та реалізацію.

Метою розробки і реалізації стратегії є досягнення цільових орієнтирів, які мають власну ієрархію. Їх сукупність представлена такими елементами: економічними, організаційними, інноваційними, інвестиційними та соціальними. Досягнення зазначених орієнтирів проявляється через підвищення рівня соціально-економічного розвитку регіону, зростання добробуту населення та підвищення якості його життя, створення позитивного іміджу регіону. У свою чергу, існує нижчий рівень орієнтирів, які можуть трансформуватись у засоби досягнення цільових орієнтирів вищого порядку (рис. 1).

Організаційно-економічний механізм реалізації туристичного потенціалу регіону може бути дієвим лише за наявності та ефективної взаємодії його основних елементів, що представляють його внутрішню будову, а саме:

- суб'єктів;
- об'єктів;
- форм реалізації;
- інструментів;
- методів.

Суб'єктами виступають: населення країни (регіону), підприємства, які формують пропозицію туристичного продукту, посередники у наданні туристичних послуг (туристичні агентства та бюро подорожей), підприємства туристичної інфраструктури, підприємства індустрії туризму, державні органи влади та місцевого самоврядування, громадські організації, населення іноземних держав (як потенційні споживачі туристичного продукту України).

Об'єктом, як складовою частиною механізму, є безпосередньо туристичний потенціал, а саме, його структурні елементи, представлені п'ятьма складовими: інвестиційною, історико-культурною, інфраструктурною, інтелектуальною та інформаційною [7]. Оскільки кожна з них має власне наповнення, тобто включає до свого складу елементи більш низького порядку, то відповідно на їх розвиток і здатність до комплексного використання повинна бути спрямована діяльність вищезгаданих суб'єктів механізму.

Щодо форм реалізації туристичного потенціалу, то слід відмітити певні особливості, пов'язані з елементним складом туристичного потенціалу. Оскільки рівень розвитку його структурних компонент є нерівномірним, то виникає необхідність їх збалансування, тобто збільшення рівня розвитку певних елементів туристичного потенціалу за допомогою їх формування та нарощування. Таким чином, наслідком кількісної зміни елементів туристичного потенціалу регіону є не тільки його інша структура та збільшення розміру, а й зміна якості туристичного продукту. Тобто однією з форм реалізації потенціалу сфери туризму є кількісне зростання його компонент, іншою формою — якісні перетворення як наслідок кількісних змін структурних

елементів потенціалу туристичної сфери регіону. Так, наприклад, нарощування компонент (підвищення щільності автошляхів з твердим покриттям, збільшення кількості пунктів сервісу в готелях та місцях для тимчасового проживання, збільшення кількості санітарних пунктів вздовж окремих туристичних маршрутів, збільшення кількості ресторанів та інших закладів громадського харчування тощо), які характеризують інфраструктурну складову туристичного потенціалу призведе до можливості створення абсолютно нового туристичного продукту підвищеної якості, за допомогою якого можливе задоволення потреб найвибагливішого потенційного туриста.

Розглядаючи форми реалізації в іншому розрізі, потрібно акцентувати увагу на часовому періоді, протягом якого заплановано впровадження окремих заходів. Так, в короткостроковому періоді раціональним є спрямування зусиль на підтримку індивідуального підприємництва як форми реалізації туристичного потенціалу. Перш за все, це стосується сільського зеленого туризму, який повинен "вийти з тіні". Тобто необхідна офіційна реєстрація постачальників даного туристичного продукту не тільки з метою збільшення грошових надходжень від підприємницької діяльності до бюджету, але й з метою додаткової реклами пропозиції цього особливого виду продукту.

Середньострокова перспектива передбачає більші можливості у створенні принципово нової форми реалізації туристичного потенціалу. Мова йде про створення регіональних агенцій розвитку туризму в регіоні на засадах поєднання державного і приватного капіталу [6].

Щодо довгострокового періоду, то слід зауважити, що однією з ефективних форм реалізації потенціалу є створення туристичних кластерів. Цей процес є досить складним та капіталомістким, до того ж, потребує тривалого періоду часу для його формування, облаштування та впровадження в дію. Але на думку багатьох науковців, з якими ми погоджуємось, він є достатньо ефективним з точки зору порівняння витрат на його створення та отриманого від його функціонування ефекту.

Особливої уваги потребує розкриття інструментарію, за допомогою якого буде відбуватись реалізації туристичного потенціалу. Основними елементами визначимо такі: бізнес-угода, правове забезпечення, контролінг, реклама, страхування, ліцензування. Варто детально зупинитись на першому елементі представленого блоку, оскільки його застосування в якості інструменту має певні особливості. Вони виражені в можливостях розмежування і поділу угод в залежності від різних ієрархічних рівнів їх можливої дії. Таким чином, виділяємо три рівні, на яких будуть укладатись бізнес-угоди на купівлю-продаж регіонального туристичного продукту:

- співпраця на рівні регіону;
- міжрегіональна співпраця;
- міжнародна співпраця.

На рівні регіону пропонується укладання бізнес-угод між регіональними агенціями розвитку туризму та підприємствами регіону щодо реалізації останнім певного туристичного продукту для задоволення потреб працівників даних підприємств та забезпечення сформованого попиту на якісні туристичні послуги. У свою чергу, регіональні агенції розвитку туризму укладають угоди з

підприємствами, що формують пропозицію туристичного продукту регіону, або з посередниками на основі попереднього проведення конкурсу на кращий туристичний маршрут, основними характеристиками якого були б висока якість та помірні ціни. Таким чином, це стане стимулом для туристичних підприємств до покращення облаштованості маршрутів та, як наслідок, підвищення якості пропонованого туристичного продукту з метою закріплення власних конкурентних позицій на ринку даного виду послуг. З іншого боку, підприємства, які забезпечують своїх працівників регіональним туристичним продуктом, таким чином підвищують інтелектуальний рівень власного персоналу та зумовлюють відновлення їх робочої сили. А це, в свою чергу, призводить до підвищення продуктивності праці, а отже до зростання рівня соціально-економічного розвитку регіону.

Міжрегіональна співпраця передбачає укладання бізнес-угод між регіональними агенціями розвитку туризму різних областей з приводу: формування спільних маршрутів з високим рівнем якості їх облаштування; обміну інформацією про потенційних туристів у різних регіонах України та всебічного сприяння розповсюдженню не тільки власного туристичного продукту регіону, але й туристичних послуг інших регіонів на взаємовигідних засадах.

Співпраця на міжнародному рівні базується на укладанні угод між регіональними агенціями розвитку туризму регіонів України та представниками туристичного бізнесу інших країн на взаємовигідних засадах за сприяння уряду України. Як наслідок тісної співпраці на міжнародному рівні, посиляться інтерес потенційних туристів до інших країн, зокрема до України, яка має високий рівень потенційних можливостей туристичної сфери до закріплення власних позицій на міжнародному туристичному ринку.

Другим елементом, без якого в правовій державі неможливе функціонування жодного організаційно-економічного механізму, є правове забезпечення, представлене нормативно-правовою базою регулювання сфери туризму в Україні.

З урахуванням необхідності контролю за якістю пропонованого туристичного продукту, за раціональністю витрачання коштів на розвиток туристичної сфери, за дотриманням всіх вимог та пунктів бізнес-угод на різних рівнях їх укладання використовується такий інструмент, як контролінг. Він може бути як з боку державних органів влади та місцевого самоврядування, так і з боку регіональних агенцій розвитку туризму, а також незалежних організацій, у тому числі міжнародних.

Одним із дієвих інструментів, який використовується з метою поширення інформації про наявність пропозиції туристичного продукту регіону, а відповідно залучення потенційних туристів до його споживання, є реклама в засобах масової інформації, в тому числі, мережі Інтернет, значення якої особливо підвищилось протягом останніх років.

Не менш важливим інструментом є страхування, оскільки саме складність процедури страхування та відшкодування збитків внаслідок виникнення страхового випадку може знизити попит на туристичний продукт з боку потенційних його споживачів. З іншого боку, цей інструмент використовується і для страхування ризиків

підприємств, що формують пропозицію туристичного продукту регіону. Питання ліцензування як вагомий інструмент регулювання туристичної сфери належить до компетенції держави.

Методи, які є елементами організаційно-економічного механізму реалізації туристичного потенціалу, є загальноприйнятими (за формою впливу) [8, с. 26—27]:

— прями, які безпосередньо діють на функціонування суб'єктів ринку (у нашому випадку, туристичного);

— непрямі, які регламентують поведінку суб'єктів ринку (у нашому випадку, туристичного) не прямо, а опосередковано, через створення певного економічного середовища, яке змушує їх діяти у потрібному напрямі.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Взаємодія всіх елементів організаційно-економічного механізму за умов повноцінної системи його забезпечення сприятиме досягненню цільових орієнтирів на основі формування стратегічних напрямів регіональної політики та їх реалізації у сфері розвитку туризму, а саме використанні туристичного потенціалу. Подальші дослідження будуть присвячені вивченню та розробці стратегічних напрямів регіональної політики з урахуванням особливостей розвитку регіональних господарських систем.

Література:

1. Бутко М.П. Регіональні особливості економічних трансформацій у перехідній економіці / М.П. Бутко. — К.: Знання України, 2005. — 476 с.
  2. Герасимчук З.В. Інвестиційний потенціал регіону: методика оцінки, механізми нарощення: монографія / З.В. Герасимчук., В.Р. Ткачук. — Луцьк: Надстир'я, 2009. — 232 с.
  3. Герасимчук З.В. Регіональна політика розвитку рекреаційної сфери: механізм формування та реалізації: монографія / З.В. Герасимчук, М.В. Глядіна. — Луцьк: Надстир'я, 2006. — 164 с.
  4. Економічна енциклопедія: у 3-х т. — Т.2; Гаврилишин Б.Д. (гол. ред.) та ін. — К.: Видавничий центр "Академія", 2001. — 848 с.
  5. Організаційно-економічний механізм розвитку регіону: трансформаційні процеси та їх інституційне забезпечення: монографія / А.Ф. Мельник, А.Ю. Васіна, О.В. Длугопольський та ін.; за ред. А.Ф. Мельник. — Тернопіль: Економічна думка, 2003. — 608 с.
  6. Самко О.О. Вплив регіонального менеджменту на рівень реалізації туристичного потенціалу / М.П. Бутко, О.О. Самко // Інноваційна економіка. — 2012. — № 4 (30). — С. 57—61.
  7. Самко О.О. Генезис економічної теорії та методологічні підходи до оцінки туристичного потенціалу регіону / М.П. Бутко, О.О. Самко // Економіка та держава. — 2009. — № 6 (77). — С. 33—38.
  8. Чистов С.М. Державне регулювання економіки / Чистов С.М. — К: КНЕУ, 2002. — 208 с.
- Стаття надійшла до редакції 14.02.2013 р.